

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ — ΤΟ ΣΟΥΛΙ

Τὸ δοξασμένο Σούλι «πὺν γράφεται στὴν ἱστορίᾳ», πὺν δὲ θυμόμαστε «πὺν πέφτει» καὶ πὺν τὸ πῆρε τόσο γρήγορα ὁ θρῦλος καὶ τὸ παραμῦθι καὶ πὺν «στὸ τραγοῦδι βρῖσκεται» — ἀνασταίνεται οὐσιαστικὸ καὶ ὀλοχρωμάτιστο μέσα στὶς ἑπτὰ σύντομες Ἱστορίες, τὶς ἐπιγραμματικές, τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη.

— Ὁ Σουλιώτης κ' ἡ Σουλιώτισσα, τὸ Σουλιωτόπουλο κ' ἡ Σουλιωτοπούλα, κοντολογίης ὅλη ἡ λεβέντικη κ' ἡρωϊκὴ οἰκογένεια, περνᾷ μπρὸς ἀπ' τὰ μάτια μας, σπαρταριστὴ καὶ ὀλοζώντανη, θυμίζοντάς μας τὶς θυσίες τῆς τὶς μυθικῆς καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς τοὺς ὑπεράνθρωπους. Καὶ μὲ τί ἀσφαλῆ τέχνη ἔχουν κλεισθεῖ στὰ ὀλιγόγραμμα αὐτὰ καὶ σφιχτοδεμένα σκίτσα — δημιουργήματα μ' ἔμπνευση κ' ἐχτέλεση μεγάλης εὐτυχίας — οἱ παλμοὶ κ' ἡ ψυχὴ ἡ ἀθάνατη τῆς φυλῆς αὐτῆς — εἶναι νὰ θαυμάσει κανεὶς. Κ' ἀκόμα ἀξίζει νὰ θαυμάσουμε τὸ ὄργανο — τὴ γλώσσα, τὴν πλούσια, τὴν ἀβίαστη, τὴν ὁμοιογενῆ, τὴ μουσικώτατη.

Β. Ε. Π.

ΛΕΑΝΤΡΟΥ ΠΑΛΑΜΑ: Η ΦΟΙΝΙΚΙΑ

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, σ' ἓνα τελευταῖο κριτικὸ σημείωμά του, φανερώνει ὅλη τὴν ἰδιαίτερη στοργὴ πὺν θρέφει γιὰ τὴ «Φοινικιά» του, τὸ «μεταφυσικὸ αὐτὸ τραγοῦδι τοῦ φυτικῶς κόσμου» καὶ τὸ θεωρεῖ σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ πειὼ χαρακτηριστικὰ τῆς ποίησης του. Ὁ γινὼς τοῦ ποιητῆ ἀναλύοντας τὴ Φοινικιά, ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες σὲ μιὰ ὁμιλία πὺν ἔκαμε στὴ «Φοιτιτικὴ Συντροφιά» καὶ πὺν τὴν ἐτύπωσε τελευταία σ' ἓνα κομψὸ βιβλιαράκι, εἶπε πὺς τὴ λογαριάζει «σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ τὰ πιὸ πρωτότυπα ἔργα του, γιὰ τὸ σ' αὐτὸ μέσα ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται τὰ γινώριμά του αἰσθηματικο-φιλοσοφικὰ μοτίβα, ἀνταμωμένα μὲ κάποιον ἀσυνήθιστον στὴν ποίησή του φυσιολατρικὸν παρουσίασμα τοῦ ἔξω κόσμου, καὶ τῆς ὑπαίθριας ζωῆς».

Ποιητὴς καὶ κριτικὸς συμφωνᾶνε στὶς προτιμήσεις τους καὶ μαζὺ τους δὲ διαφωνοῦμε καὶ μεῖς. Ἄν ὅμως δὲν εἶχαμε σχηματισμένη γνώμη γιὰ τὸ μεγάλο καὶ βαθύτατον αὐτὸ τραγοῦδι τοῦ Κωστῆ Παλαμά, ὑποπτευόμαστε πὺς, ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸν σημείωμα πῶχουμε σήμερον πρὸς ἡμᾶς, ἴσως δὲ θὰ σχηματίζαμε πλέρια ἰδέα γιὰ τὴν ἀξία του. Κι' αὐτὸ γιὰ τὸ πολλὰ σημεία ἐσυγκράτησε πολὺ τὸν ἐνθουσιασμόν πὺν φαίνεται πὺς ἔχει μέσα του ὁ κ. Λεάντρος Παλαμᾶς γιὰ τὸ συνθετικὸν αὐτὸ ἀριστούργημα τοῦ Πατέρα του. Κ' ἐνῶ ἐπρόσθετε νὰ τονίσει ὅτι: — «Ὁ ποιητὴς ἐνώνει μέσα του τὸν αἶσλον δημιουργοῦ καὶ τὸν ὕλικον ἄνθρωπον. Ὅσον καὶ ἂν τὰ δυὸ τοῦτα πλάσματα ἀλληλοδένονται καὶ ἀλληλοεπηρεάζονται, εἶναι πλάσματα χωριστά, τοῦλάχιστον γιὰ τὸν τρόπον πὺν ἐμεῖς συγκοινωνοῦμε πρὸς αὐτά· ὁ ποιητὴς, καὶ ἂς στέκεται κοντὰ μας καὶ ἂς μᾶς εἶναι γνωρίμος, ἀπὸ μιᾶν ἄλλῃ ὀψῇ μοῦ φαίνεται σὰν ξένος, σὰν ὀρφανὸς καὶ σὰν ἄτεκνος. Κ' ἔτσι τὴ «Φοινικιά», πὺν σήμερον σὰς μίλησα γι' αὐτή, μοῦ φαίνεται πὺς εἶναι σὰ νὰ τὴν ἔγραψεν ἓνας ποιητὴς πὺν πέρασε (καὶ πέθανε τώρα).» — δὲν ἀντι-

λήφθηκε πὼς ἡ μετριοφροσύνη τοῦ γιου ἐπνίξε τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ ἀναλυτῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀδίκησε κάπως τὸν κριτικὸν.

Καὶ γὰρ νὰ στηρξῶ κάπου τὴν ιδέα μου, ποὺ ἴσως φανεῖ σὲ μερικοὺς καὶ παραδοξολογία, ἀναφέρω: «...Τοὺς δεκατρισύλλαβους τῆς «Φοινικιάς» μπορῶ νὰ πῶ, χωρὶς δισταγμό, (γράφει ὁ κ. Λέαντρος Παλαμᾶς) πὼς βάζω π λ ᾱ ῖ στο στεγνὸ δεκαπεντασύλλαβο τοῦ Σολωμοῦ...» ἐνῶ ἔπρεπε νὰ πεῖ «...τὸ βάζω πειδὶ πάνω ἀπὸ τὸ στεγνὸ δεκαπεντασύλλαβο τοῦ Σολωμοῦ».Κ' ἔτσι θὰ εἴτανε περισσότερο εἰλικρινὴς καὶ πειδὶ κοντὰ στὴν ἀλήθεια.

Ἐξω ὅμως ἀπὸ μερικὲς παρόμοιες ἀδυναμίες μᾶς παρουσιάστηκε ὁ κ. Λέαντρος Παλαμᾶς, στὴ μελέτῃ του αὐτῇ, ποὺμποροῦσε νὰ τὴν υπογράψῃ καὶ συστηματικὸς κριτικὸς, μὲ βαθειὰ παρατήρηση καὶ λεπτὴ σκέψη.

Π. Β.

ROBERTO BRACCO: Η ΒΡΥΣΟΥΛΑ ΣΕ ΜΕΡΗ ΤΕΣΣΕΡΑ

ΜΕΤΑΦΡ. Ν. ΠΟΡΙΩΤΗ

Θὰ μιλήσω κάπως πλατύτερα γιὰ τὴ «Βρυσούλα», ποὺ δόθηκε στὴν Ἀλάμπρα ἀπὸ τὸ θίασο τῆς Κυβέλης τὴν Τρίτῃ τὸ βράδυ στίς 10)23 τοῦ Ἀπρίλη, σὲ μιὰ παράσταση φιλολογικὴ, τιμητικὰ ἀφιερωμένη στὴ Νέα Ζωή. Ἐπειδὴ ὅμως δὲ φιλοδοξῶ νὰ κάμω κριτικὴ—ἀφίνω τὴν εὐχαρίστηση αὐτὴ στοὺς Ἀθηναίους Brandès — παραθέτω παρακάτω τὴν ὑπόθεση τοῦ ἔργου κ' ἕνα μέρος ἀπ' τὸ σύντομο πρόλογο τοῦ συγγραφέα, ποὺ τὰ χροστώ στὴν καλοσύνη τοῦ ἐπιδέξιου μεταφραστῆ, βέβαιος πὼς ἔτσι ὁ ἀναγνώστης θὰ πάρει μιὰ θαμπὴ ιδέα γιὰ τὴν ὁμορφιά τῆς λεπτογραμμένης «Βρυσούλας» καὶ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς.

Ὁ Στέφανος Μπάλδης, νέος ἀκόμα—τριαντάρης—καὶ ὁμορφος ποιητής, ζῇ μὲ τὴ γυναικούλα του, τὴν Τερέζα, στὴ βιλλίτσα του, κοντὰ στὴ Νάπολη. Ὁνειροπολεῖ νὰ κάμῃ ἔργα μεγάλα, μὰ ὡς τὴν ὥρα δὲν πέταξε ἀπ' αὐτὸ τὸ μέτριο. Λέγει περισσότερα, καὶ λιγώτερα «ποιεῖ», καὶ στο ἀναμεταξὺ λιγοστεύει καὶ τὴν περιουσία του μὲ τ' ἀστόχαστα, τάχατε ποιητικά, ἔξοδά του. Καὶ γίνεται τυραννίσκος τῆς γυναίκας του, ποὺ τονὲ λατρεύει κ' ἕνα τῆς μόνο σκοπὸ ἔχει στὴ ζωή: πὼς νὰ τοῦ κάνει εὐχάριστη καὶ εὐχολὴ τὴ ζωή, τὴ δική του πάντα. Ἡ καλοσύνη τῆς, ὁ ἄδολος θαυμασμὸς στὸν ἄντρα τῆς, ἡ ἀφέλεια τῆς, τὴν κάνουν νὰ κινῆται μέσα σὲ μιὰν ἀτμοσφαῖρα ποιητικὴ ποὺ ξεχειλίζει ἀπὸ τὴν καρδιά τῆς τὴν ἴδια, καὶ γοητεύει ὅσους τὴν πλησιάζουνε, ἀπὸ τὸν καμπούρη γραμματικὸ καὶ ξάδερφο τοῦ ἀντρός τῆς, τὸ Βαλεντῖνο, ποὺ κρυφὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του τὴν ἐρωτεύεται, ὡς τὸ γέρο-ζητιάνο ποὺ τοῦ κρυφοδίνει ἐλεημοσύνη. Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄντρα τῆς, ποὺ πάει γιὰ ὑπεράνθρωπος, ἡ ἀγάπη τῆς ἔγινε πιά ἐνοχλητικὴ, ὡς ποὺ μιὰ μέρα τὸν ἀνταμώνει μιὰ ψευτοπριγκιπέσσα τυχοδιώχτισσα, μ' ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ στολίδια τῆς ἐξαιρετικῆς γυναίκας, τονὲ μαγεύει, καὶ μαγεύεται καὶ αὐτὴ μὲ τὴν ιδέα πὼς οἱ δύο τους ἐνωμένοι θὰ κυριέψουνε τὸν κόσμον... Αἰσθάνεται ἡ Τερέζα πὼς χάνει τὸν ἄντρα τῆς, θέλει καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα νὰ τοῦ γίνῃ χρήσιμη, νὰ τονὲ λυτρώσῃ, μὰ ὁ καημὸς τῆς εἶναι παραπολὺ μεγάλος γιὰ νὰ τονὲ βαστάξῃ τὸ φτωχὸ τῆς μυαλό: καὶ τρελαίνεται. Στὴν ἀρχὴ ὁ Στέφανος μένει κοντὰ τῆς. Μὰ ἡ ἐθελουσία του αὐτὴ μένει ἀνώφελη γιὰ τὴν ἀγιάτρευτη τρέλα τῆς Τερέζας ποὺ γι' αὐτὸν εἶναι ξένη πιά, ἀνώφελη καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ποὺ ἀνίκανος

νά ἐργαστῇ, εἴτε σὰν ποιητῆς εἴτε διαφορετικά, χρεώνεται, καὶ στὸ τέλος πουλάει τὸ χτῆμα του, κανονίζει τὰ χρέη του, ἐξασφαλίζει τὴν πληρωμὴ τῆς κλινικῆς, ὅπου θὰ στείλῃ τὴν Τερέζα, καὶ φεύγει—γιὰ νὰ ξενιτευτῇ μὲ τὴ γόησσα ἐρωμένη του. Φεύγει ὁμως, γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ ἀμέσως. Ὅσο κι ἂν πάλαιψε, ὅσο κι ἂν ἀγωνίστηκε δὲν μπόρεσε νὰ νικήσῃ τὸ σπαραγμὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὴν τρελὴ. Κέθεται δίπλα της—ὁ Βαλεντίνος τὴν πείθει νὰ καθήσῃ κι αὐτὴ—τὴν ἀγκαλιάζει, τῆς λέγει λόγια τρυφερά, φαντάζεται πὺς ξαναβρίσκει τὴ γαλήνη σιμὰ στὴ στερεμένη ἐκεῖνη βρυσούλα τῆς καλοσύνης καὶ... ἤσυχα ἀποκοιμείται. Ἡ Τερέζα τότε ἀπαλὰ-ἀπαλὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ ὀγκάλιασμα του, καὶ σερμένη ἀπὸ ἓνα ὑποβλητικὸ τραγουδάκι τοῦ Γέρο-Ζητιάνου γιὰ τὴ θάλασσα, τὸν καλῆτερο φίλο μας: «Τί θὲς καὶ βλέπεις μέσα στὸ κύμα;—Κλείσε τὰ μάτια κάμ' ἓνα βῆμα...»—Κάνει τὸ βῆμα αὐτό, πέφτει στὴ θάλασσα καὶ πνίγεται... Ὁ Στέφανος εἶναι λεύτερος πιά ἀπὸ κάθε δεσμό...

Ὁ Στέφανος Μπάλδης—ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ὁ R. Bracco σ' ἓνα μικρὸ πρόλογό του—«δὲν εἶναι πρόσωπο πλασμένο ἀπὸ τὸ συγγραφέα
 » γιὰ νὰ πετύχῃ εὐκολὴ νίκη ἐνάντια στὰ περίφημα ἐγωαρχικὰ δόγματα,
 » πού μιὰ παροδικὴ μὸδα συχισμένα ἐκλαίκεψε κ' ἔκαμε νὰ ξεπέσουνε,
 » παρὰ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλόμανους τῆς ἐποχῆς μας, πού, ταπεινοὶ καὶ
 » ἀνίκανοι, θορυβοποιοῦνε καὶ λένε λόγια παχιά, κυνηγώντας μιὰ χίμαι-
 » ρα, ἐνῶ ἡ ἀσάθειά τους ἀνάμεσα στὴν ὑπέρμετρη ἐγωπάθεια καὶ τὴν
 » περιορισμένη τους ποιητικὴ δύναμη, ἀνάμεσα στὸ σκληρὸ ἐγωϊσμό καὶ
 » τὴ φυσικὴ τους ἀδυναμία, τοὺς κάνει καμικούς, ἴδιους μὲ καρικατοῦρες,
 » μέσ' στὴν κοινωνία, καὶ καμιά φορὰ τραγικοὺς καὶ φαρμακεροὺς στὸ
 » στενὸ κύκλο τῆς οἰκιακῆς τους ζωῆς καὶ ἀγάπης. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς
 » πυγμαίους πού κοιτάζονται σὲ καθρέφτη μεγεθυντικὸ, ἓνας ἀπὸ τοὺς
 » ραχιτικοὺς πού ἐξυμνοῦνε τὴ σκληρότη, τὴ φιλοδοξία, τὴν αἰσθητικὴ
 » τῆς δύναμης, τὸ δικαίωμα τῆς κατάχτησης, τὴ λατρεία τοῦ μεγάλου,
 » κ' ὕστερα κλονίζονται καὶ πέφτουνε ἄηχοι μὲ τὴν πρώτη σύγκρουση.
 » Ὅμως αὐτὸ τὸ πρόσωπο ἔχει σημασία (γιὰ τὸ συγγραφέα) ὅσο σχε-
 » τίζεται μὲ τὴν Τερέζα. Ὅλες οἱ ἠθικὲς ἀλήθειες, πού εἶναι σὰν τὴ
 » συνειδήση σ' αὐτὸ τὸ δρᾶμα, πηγάζουν ἀπὸ τὴν Τερέζα, «ἀπὸ τὸ
 » τρυφερόπαθὸ πλᾶσμα, τὸ ἱκανὸ νὰ κάμῃ τὸ καλὸ καὶ
 » μὲ τὸ θάνατό του» (ὅπως ἔγραψε ἡ Σεράο). Ἡ ἠθικὴ ὁμορφιά
 τοῦ ἔργου «εἶναι κλεισμένη σὲ κεῖνὴ τὴ γυναίκεια ψυχὴ, πού ἡ Σεράο τὴν
 » παρομοιάζει μὲ τὶς ἀγνότερες καὶ γλυκύτερες ψυχὲς τοῦ
 » θεάτρου, μὲ τὴν Ἰφιγένεια καὶ μὲ τὴ Δυσδαιμόνα. Γύ-
 » ρω σ' αὐτὴ, γύρω στὴ βρυσούλα, πυκνώνονται μὲ τὴν ἁρμονία ἢ μὲ
 » τὴν ἀντίθεση, ὅλα τὰλλα πρόσωπα. Ἀπὸ αὐτὴ ἀναβρῦζει τὸ σωτήριον
 » νερό, πού ὁ Στέφανος παραξηγεῖ, κι ὁ Βαλεντίνος, ὁ σακάτης, ὁ τα-
 » πεινὸς καὶ λησμονημένος, ρουφᾷ στὰ κρυφὰ μιὰ σταλίδά του μ' ἓνα
 » εἶδος ἔκστασης, πού ἀνυψώνει ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἀθλιότητα τὴ δυστυ-
 » χισμένη του ὑπαρξή.

Κ' ἔτσι ὑπάρχει μιὰ «ψυχικὴ συγγένεια πού ἐνώνει τὴν Τερέζα, τὸ Βαλεντίνο καὶ τὸ Γέρο-Ζητιάνο—τὸν ἀφελὴ ραφιδὸ τῆς γνώσης καὶ τῆς μοίρας»—καὶ εἶναι αὐτὰ τὰ πρόσωπα «τρεῖς κρίκοι τῆς αἰῶνας καὶ ἀκα-
 » τάλυτης ἀλυσίδας τῆς ταπεινῆς καὶ θλιμμένης καλοσύνης πού στηρίζει

» τὸν κόσμον, τὸν κλονισμένον ἀπὸ τὴν προπέτεια, τὴν ἀλαζονία καὶ τὴν
• διαστροφὴν.»

Τὴν ἐξηγήσῃ πού δίνει ἡ Σεράφια γιὰ τὸ μυστικὸν τῆς ὑπέρτατης θυσίας, ὅπου προβαίνει ἡ Τερέζα μέσ' στὴν ὁραματιζόμενῃ τρέλᾳ της,—τὴν ἀσυναίσθητὴν ἐκείνην θυσία, πού γίνεται σύμφωνα μὲ τὸν αἰώνιον νόμον τῆς τιμωρίας καὶ τῆς συνδρομῆς στοὺς ἄλλους, ὅτι :—«Ὁ θάνατος ἐκεῖνος εἶναι ἀναγκαῖος» καὶ στὸν ἄνθρωπον πού ἡ Τερέζα τὸν ἀφήνει νὰ κοιμᾶται, ἐμεῖς βλέπουμε, στὸ διάστημα τοῦ χρόνου, τὴν ἀνάστασιν μᾶς συνειδήσεως. Ἄν δὲν πεθάνῃ Ἐκεῖνη, δὲν μπορεῖ ὁ Στέφανος νὰ ἀναστήθῃ ἄγνους καὶ δυνατός, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουνε σηκωμοὶ ἀπὸ τὸν τάφο δίχως νεκρούς»,—δὲν μπορῶ νὰ τὴν παραδεχθῶ, γιὰτὶ μοῦ φαίνεται πὼς δὲ συμβιβάζεται καθόλου μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ πού δίνει ὁ συγγραφέας γιὰ τὸ Στέφανον παραπάνω. Κι' ἀλήθεια πὼς μπορεῖ «νὰ ἀναστήθῃ ὁ Στέφανος ἄγνους καὶ δυνατός», ἀφοῦ «ἔχει περιορισμένη ποιητικὴ δύναμις καὶ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πυγμαίους πού κοιτάζονται σὲ καθρέφτη μεγεθυτικὸ ;»

Ἡ Κυβέλη, στὸν ἀπαλὸ καὶ σπαραχτικὸ ἥρεμον ρόλον της, ὡς Τερέζα, μᾶς ἐσυγκίνησε ὅπως μᾶς συγκινοῦν οἱ ἀπλοὶ σκοποὶ, τάπλά τραγοῦδια, ἡ ἀπλὴ Τέχνη. Καὶ γιὰ νὰ μᾶς συγκινήσῃ κάτι τι μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ ξέρετε τί δύσκολον πρᾶγμα εἶναι καὶ πόση χρειάζεται δύναμις καὶ πόση ὁμορφιά ! Γιὰ τὸ Ροζὰν καὶ τὸν Παλμύρα δὲ θὰ μπορούσα νὰ μιλήσω μ' ἐνθουσιασμὸ ὅπως ἔπαιξαν ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Δὲν ἔφθασαν ἐκεῖ πού φιλοτιμήθηκαν νὰ φθάσουν.

Θᾶτανε παράλειψη ἀπὸ μέρος μου ἂν ἔκλειαν τίς γραμμὰς αὐτὰς χωρὶς νὰ ἐκφράσω στὴν Κυβέλη τίς εὐχαριστίας τῶν Νεοζωϊστῶν γιὰ τὸ τιμητικὸ ἀφιέρωμα τῆς παραστάσεως τῆς Βρυσοῦλας.

Β. Ε. Π.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Τὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας» μᾶς ἔδωσε τὸν Κρυστάλλη.

Νὰ μὴ εὐγενέστατη πράξις, νὰ ἓνα ἔργον ἐθνικότατον. Ὁρισμένως ὁ κ. Κολλάρος ἀξίζει κάθε ἔπαινον γι' αὐτὴν τὴν ἐκδοσιν.

Μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ δημοσιεύσωμε ἀργότερα πλατεῖα μελέτη γιὰ τὸ γενναῖον ἔργον τοῦ Κρυστάλλη παίρνομε σήμερον μερικὰ μέρη ἀπὸ ἓνα σχετικὸ χρονογράφημα τοῦ Νιρβάνα πλημμυρισμένον ἀπὸ ποίησιν ἀπὸ τὴν «Ἑστία» τῆς 24 τοῦ Ἀπριλίου :

Εἶνε μεγάλη εὐτυχία ἡ συνάντησις τοῦ ποιητοῦ ! Καί, ὅταν τὸν συναντᾷ κανεὶς, τὸν ἀναγνωρίζει μέσα εἰς χιλίους. Δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ὑπομνήματα, ἀπὸ σχόλια, ἀπὸ ἀναλύσεις. Φωνάζει μόνος του : «Εἰμι ὁ ποιητής !» Καὶ τὸν γνωρίζει ἀπὸ τὴν φωνὴν του. Ἡ κριτικὴ πολὺ ὀλίγα πράγματα ἔχει νὰ προσθέσῃ, ἡ φήμῃ ἐπίσης. Τεχνοτροπίαί, συρμοί, σχολαί, τάσεις, δευτερεύοντα ὅλα. Εἰς τὸ βάθος ἀπομένει ὁ ποιητής, ὁ ἓνας, ὁ αἰώνιος, ὁ αὐτούσιος, ἡ ζύμη ἡ ἐκλεκτὴ καὶ σπανία, τὸ εἶδος τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ πλάσμα τὸ προνομιούχον διὰ μέσου ἐποχῶν, σχολῶν, τεχνοτροπιῶν, ποικιλιῶν καὶ ἐξελίξεων. Αἱ σχολαὶ περνοῦν, αἱ τεχνοτροπίαὶ ἐναλλάσσονται, τὸ νέον γίνεται παλαιόν, τὸ παλαιὸν νέον, αὐτὸ φονεύεται ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐκεῖνο ἀπ' αὐτό, προχωροῦμεν καὶ ἐπιστρέφομεν—ἐπιστρέφομεν καὶ

προχωροῦμεν, κινούμεθα, ζῶμεν, ἀνακαινιζόμεθα. Ὁ ποιητὴς μένει! Χάνεται προσωρινῶς εἰς τὴν σκιὰν διὰ τὴν ὑψωθῆ ἄλλαν εἰς τὸ φῶς, παλαιὸς μὲ νέαν νεότητα, λησμονημένος μὲ νέαν δόξαν.

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μυστήρια ἢ αἰωνιότης τοῦ ποιητοῦ!

Μετὰ εἴκοσι χρόνια ξαναδιαβάξω Κρυστάλλην...

Τὸν ἀντίκρουσα μὲ νέα μάτια, μὲ νέαν διάθεσιν, μὲ νέαν ψυχὴν, μὲ ὅ,τι ἄλλαξε μέσα μου ὁ καιρὸς καὶ τοῦ καιροῦ τὰ πράγματα. Αὐτὸς ἔμεινεν ὁ ἴδιος, ἔμεινεν ὁ ποιητὴς. Ὁ χρόνος δὲν τοῦ ἔκαμε τίποτε. Ἡ μᾶλλον τοῦ ἔκαμεν ὅ,τι κάμνει διαβαίνων ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ εὐγενοῦς καὶ γενναίου οἴνου....

Ὅσοι ἀγαποῦν τὴν ποίησιν, ὅχι αὐτὴν ἢ ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν ποίησιν, ὅπου καὶ ὅπως ἐμφανίζεται, ὡς φῶς καὶ ὡς ἦχος καὶ ὡς πνοὴ μιᾶς Ἀνοιξεως, ὡς διαβάσουν ἢ ὡς ξαναδιαβάσουν τὸν τραγουδιστὴν τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης. Πρωτογενὴς ἢ διδάσκαλος, ρυμτομός ἀνοιγῶν νέας τρίβους ἢ προσκυνητὴς βαδίζων εἰς τὸν πατημένον παλαιὸν δρόμον ἐνὸς ἱεροῦ δάσους, μυσταγωγὸς ἢ εὐλαβὴς ἀκόλουθος, ἀποκάλυψις ἢ λατρεία, δὲν μ' ἐνδιαφέρει. Εἶνε ὁ ποιητὴς, ὁ ὁποῖος ζῇ μέσα εἰς ἕνα ἀξιολάτρευτον κόσμον, καὶ τὸν ἀνασταίνει μέσα μας μ' ἕνα τραγοῦδι, ποῦ ἔχει τοὺς ἦχους καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν παρθένων νερῶν καὶ τῶν ἡρωϊκῶν φυλλωμάτων, ἀποδομένους ἀπὸ τὴν ἡγῶ μιᾶς ἐρωτευμένης ψυχῆς.

Μάταια θὰ ζητήσουν οἱ κριτικοὶ τοῦ ὅλας τὰς λέξεις ποῦ ἐκφράζουν τὴν παρθενίαν, τὴν δροσερότητα, τὴν διαύγειαν, τὸ λευκόν, τὸ ἄσπilon καὶ τὸ ἀνεγγίχτον, διὰ τὰ χαρακτηρισμοὺς τὴν ποίησιν αὐτὴν, ποῦ ἀνέβλυσεν ὡς δῶρον μιᾶς πλουσίας γῆς ἀπὸ τοὺς βράχους τῶν Ἑπειρωτικῶν βουνῶν. Δὲν ὑπάρχει παρὰ μία λέξις. Καὶ εἶνε τὸ ὄνομα τοῦ: ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ.

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΦΩΚΑΣ

Τὴ σύντομη μὰ περιεκτικὴ μελέτη τοῦ κ. Ζ. Παπαντωνίου γιὰ τὸ ζωγράφο Ὁ. Φωκά ποῦ δημοσιεύομε παρακάτω τὴν παίρνομε ἀπὸ τὸ "Ἐμπρός". Ἀξίζει κάθε προσοχή. Γραμμένη ἀπὸ ἐπιδέξιο χέρι, ποῦ τὸ ὁδηγεῖ μυαλὸ φωτεινὸ καὶ ἐπιστημονικὰ μορφωμένο, μᾶς ἀποκαλύπτει ὅχι μονάχα τὸ Δάσκαλο - Ζωγράφο μὰ καὶ τὸν Τεχνοκρίτη Δάσκαλο.

Μὲ τὴν ἐκπληκτικὴν του παραγωγὴν ὁ Ὀδυσσεὺς Φωκάς γίνεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην μία μορφὴ κορυφαία. Ἴδου ἕνας διδάσκαλος. Χωρὶς καμμίαν ἀβεβαιότητα, σχηματισμένος κατόπιν μακρᾶς ἐργασίας—καὶ σιωπῆς—στήνει εἰς τὴν Καλλιτεχνικὴν Ἐκθεσὶν τοῦ Ζαπτείου εἰκοσιπέντε πίνακας οἱ ὁποῖοι πιάνουν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς τέχνης. Τόση διανόησις, τόση ἀφθονία ποιήσεως καὶ ἁρμονίας, πρέπει νὰ μᾶς ξαφνίσουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἡ φύσις χύνεται εἰς τοὺς εἰκοσιπέντε αὐτοὺς πίνακας, ἐξαισιῶς τηλεσκοπημένη, τὸ βουνὸ μετὰ τὸ βουνὸ, ἢ ἔκτασις μετὰ τὴν ἔκτασιν, ἀστενοχώρητα ὅλα καὶ βυθισμένα εἰς ἀτμοσφαῖρας αἱ ὁποῖαι ζοῦν, πνέουν, φιλοῦν. Δὲν πιστεύω νὰ εἶδαμεν εἰς πίνακα βάθος, ὅπως ἐκεῖνο εἰς τὴν «Ἀνοιξιν» τοῦ ποταμοῦ τῆς Πρόχωβας. Μὲ τὴν μαλακότητα καὶ ἀταραξίαν ἔρχονται, φθάνουν αἱ ἐκτάσεις ἀπὸ μακρὰν. Λεπτὲς λευκὲς, πεπλιέρες μὲ τὸ σχῆμά των, στέκουν μέσα εἰς τὸν χλιαρὸν—δὲν τὸν ὀνομάζω ἐγὼ

ἀλλὰ τὸν βλέπετε ἐκεῖ—ἀέρα τῆς πρώτης ἀνοίξεως, γεμάτες ὑπόσχεσιν φυλ-
λώματος, ἀτάραχες (πόσον καλὰ περιμένουν τὴν εὐτυχίαν) ἡ πρώτη χλόη
βάφει τὸ ἔδαφος μὲ τὸ πρωτογενὲς βελούδινον πράσινον, δύο-τρεῖς ὀρμητι-
κοὶ ἔλατοι προβάλλουν ἀπὸ τὸ βουνὸ σὰν σάτυροι κυττάζοντες κάτω αὐτὴν
τὴν εὐτυχίαν τῆς πεδιάδος, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ταινιώνεται λεπτῶς καὶ
περνῶ μὲ ἀγαλλίασιν τὸ μοτίβο τῆς εἰκόνας, ὁ ποταμός. Ἀλλὰ ἡ γραμμὴ
τοῦ Φωκᾶ, αὐτὴ ἡ ἀληθινοῦ τεχνίτου γραμμὴ, ἡ ὁποία συγκροτεῖ μὲ εὐτυ-
χίαν τὰς ἐκτάσεις, θαυματουργεῖ πρὸ παντὸς εἰς τὴν μεγάλην του συμφω-
νίαν «Τὸ Ἀγγελόκαστρο». Κάποιος εἶπεν ὅτι τοῦ ὑπενθυμίζει τὸν Μενάρ
καὶ εἶπε μίαν ἀλήθειαν. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Μενάρ πνευματοποιεῖ τὰ
τοπεῖα μέχρι τοῦ νὰ κάμνη φιλολογίαν, χωρὶς νὰ ἀντιλέξωμεν ὅτι κάμνει
ἀριστουργήματα, ἐνῶ ὁ ζωγράφος τοῦ «Ἀγγελόκαστρου» ἀφῆκεν εἰς τὴν
φύσιν τὸν χυμὸν τῆς, τὴν ρώμην τῆς, τὸ πρᾶγμα. Ξεύρει λαμπρὰ νὰ ἰσορ-
ροπῇ μεταξὺ τῶν δύο κινδύνων. Καὶ ἐνῶ εἶνε εἰς ἕνα σημεῖον ρεαλιστῆς,
συνθέσσεως. Τὶ μαλακότης εἰς αὐτὴν τὴν εἰσροὴν τῶν λόφων, τῶν ἀγρῶν καὶ
τῶν βουνῶν ἐντὸς τοῦ κάδρου, ποία γαλήνη καὶ δύναμις, ποῖος μουσικὸς
σχηματισμὸς τοῦ συνόλου. Ὑποβάλλει ὀλυμπίας στροφὰς εὐτυχίας καὶ ἐκστά-
σεως ἀπὸ τὴν Ποιμενικὴν Συμφωνίαν τοῦ Μπετόβεν. «Δρυς» τιλοφορεῖ ὁ
Φωκᾶς ἄλλον πίνακα. Καὶ παρουσιάζει ὅλον τὸ δάσος. Ὁ αἰωνόβιος κορ-
μός, τὸ πρόσωπον τοῦ πίνακος, ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ἐπάνω, ἐνῶ εἰς τὰ πόδια
του τὰ μικρὰ φύλλα τῆς λόχμης σκάζουν, πράσινης σπύθης, καὶ εἰς τὸ βάθος
γίνεται ἕνα πυροτέχνημα φωτὸς καὶ χυμῶν ἀπὸ τὸν ἥλιον ὁ ὁποῖος ἐχύθη
εἰς τὴν κλειριέρα καὶ ἄναψε τὸ δάσος. Οἱ φθινοπωρινοὶ πλάτανοι εἰς ἄλλον
πίνακα ἀφίνουν τὰ χρυσουργημένα φύλλα τῶν νὰ πέσουν εἰς τὴν γῆν. Ὁ
Φωκᾶς ἐδόξασε τὸ φθινόπωρον. Κατόρθωμα πάλιν ἡ γραμμὴ του εἰς τοὺς
κορμούς, τὸ χρῶμά του εἰς τὸ χρῶμα τοῦ «Φθινοπώρου». Ὅσον ἀφορᾷ τὰ
χιόνια, ὁ Τέρνερ ἐδίδαξε τοὺς ζωγράφους ὅτι ἔχουν χρῶμα. Ὁ Φωκᾶς δὲν
τὸ ἀγνοεῖ, καὶ μᾶς δίδει τὸ «Χιονισμένο ρυάκι» ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, ἕνα
λυπηρὸν ποίημα χειμῶνος, ὅπου τὸ χιόνι μὲ τοὺς ἐντόνους κυανισμοὺς του
γίνεται ἀληθινώτερον καὶ τραγικώτερον. Ὑπάρχουν εἰς τὴν συλλογὴν καὶ
χιονισμένα τοπεῖα, τὰ ὁποῖα μὲ ὅλην τὴν τέχνην τοῦ μαέστρου, εἶνε νεκρά.
Τὰ χιόνια σπανίως εὐτυχοῦν εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Ἀλλὰ ὁ εὐσυνείδητος
Φωκᾶς, ἀγαπῶν νὰ μάχεται μὲ τὰς δυσκολίας, κατόρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ δύο
ἐξαιρετικὰ πράγματα, τὸ «Ρυάκι Πύλες χιονισμένο» καὶ τὸ «Χιονισμένο
ρυάκι», ἕνα μικρὸν ἀριστοῦργημα σχεδίου καὶ χρώματος—τὸ χιόνι ἄσπρο,
ἀλλὰ ἐδῶ πλέον ἀληθινὸ χιόνι. Τὸν «Μῦλόν» του τὸν βρῖσκομεν κατώτερον
καὶ τὸ «Πασχαλινόν» του μεταμεσονύκτιον, μὲ ὅλην τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ φωτι-
σμοῦ εἰς τὰ χέρια, ὀλίγον τι καμωμένον ἀπέξω, ὅπως λέγουν οἱ ζωγράφοι.
Ἐν τούτοις διὰ νὰ κάμῃ ἀναμφισβήτητον τὴν μαεστρίαν του εἰς τὸ χρῶμα
ὁ Φωκᾶς μᾶς παρουσιάζει τὴν Ἀττικὴν του. Δύο τοπεῖα τῆς Ἀττικῆς. Τὸ
ἕνα ἀπὸ τὸν Ἀρδητιόν. (Ἄν εἶνε δυνατόν νὰ γίνουν εὐτυχέστερα ἐκεῖνες ἡ
πέτρες). Καὶ τοὺς «Ἀσφοδελοὺς» τὸ παστέλι του, θαῦμα ἐλαφρότητος χειροῦ
καὶ ἀρμονίας χρωματισμοῦ. Ὅλη ἡ ἀργιλλώδης, ἡ ἄφυτος, ἡ ἀέρινη Ἀττικὴ
ἐκεῖ μέσα. Ὅλη ἡ σκόνῃ!

Μὲ ἐνθουσιασμὸν χαιρετίζομεν αὐτὸν τὸν Διδάσκαλον, τὸν συμφωνι-
στὴν τοῦ τοπείου, τὸν ποιητὴν.